

Doc. JUDr. PhDr. Ilona Bažantová, CSc.,

LS 2022/2023

Hospodářská politika – teorie, které inspirovali hospodářskou politiku

Transformace centralistické marx. ekonomiky

Stručná charakteristika

(pro zájemce blíže viz skripta Dějiny ek. myšlení v učebních pomůckách nebo v předepsané učebnici Kotlán/Kliková)

Ekonomické teorie – doporučení pro HP

Doporučení pro tvorbu systémotvorných nástrojů

- utvářejí a udržují společensko-ekonomický systém tradiční (nyní např. teokracie), centrálně-plánovaný (tzv. socialistický), tržní, tržně-smíšený

Základ:

- Existence demokratických procedur a právního státu
- Vztah k vlastnictví a nakládání s vlastnictvím
(základní ek. otázka: „*kdo, co – jak – pro koho*“)

Doporučení pro tvorbu systémotvorných nástrojů

- 1. Žádná změna tržního (kapitalistického) systému** (KLPE, neoklasika, rakouská a neorakouská škola, Chicagské konzervativní školy)
 - 2. Částečné změny systému** - „Opravy, zlepšení a zamezení tržních selhání“: indikativně-plánovaný s úlohou státu v krizi (**keynesiánský**)
tržně-sociální model (německý **ordoliberalismus**, švédský soc. dem.)
 - 3. Totální změna systému**, typicky z tržního na dirigistický centrálně-plánovaný: **marxismus, krajně levicové hnutí a strany** (vlastník: stát; rozhodující pravomoci: stát; hlavní idea: odstranění vykořisťování, dobro)
- Variace ad 2. vedoucí až ad 3.** – stát deleguje pravomoci na úzkou „technicistní“ či „odbornou“ skupinu (**původní amer. institucionalismus**, 30. léta 20. st. v ČSR **laboretismus**)

Doporučení pro tvorbu systémotvorných nástrojů

1. **Žádná změna** (nechat tržní systém, nic neměnit) →

→ **Původní (klasické) liberální ek. teorie a konzervativní teorie** –
(KLPE, neoklasika, rakouská škola, po 2. svv Chicagská škola – monetarismus, ekonomie strany nabídky, škola veřejné volby, nová institucionální ekonomie)

Doporučení: koncept *laissez faire*, tzv. Sayův zákon trhů, minimum přerozdělování, dogma vyrovnanosti rozpočtu, kvantitativní peněžní teorie (některé školy - zlato jako podklad měny, free banking)

minimum státu – pouze jako rámec, ochrana trhu, důraz na soukromé vlastnictví a odpovědnost jednotlivce

Původní (klasické) liberální ek. teorie a konzervativní teorie

- Zachování tržního řádu

Maximálně (později) doporučení pro nástroje běžné hospodářské politiky

KLPE: Základ - 3/3 18. století - Adam Smith, **neviditelná ruka trhu**

pol. 19. století David Ricardo, J. St. Mill – otevřenost, komparativní výhody

- **Neoklasická ekonomie** do 30. let 20. st. - objev tržních selhání

A. Marshall, V. Pareto, A. Pigou – ztráta společenského blahobytu (náklady mrtvé váhy) Pigouovské daně, J. Hicks – společenské optimum

Teorie nedokonalé konkurence – monopoly

Původní (klasické) liberální ek. teorie a konzervativní teorie

- **Rakouská škola** od 3/3 19. století do současnosti – **důsledná odpovědnost individua** za svůj život, rodinu, podnikání i smrt
- K. Menger, L. Mises, F. A. Hayek ... Cesta do otroctví
- (část školy v 5. generaci v USA je až na pomezí anarchokapitalismu)
- Odmítání regulací včetně HS, patentové ochrany ...

- J. A. Schumpeter – ekonomické cykly - inovace – změna vlastnictví vedoucí ke změně systému

JOHN MAYNARD KEYNES (1883–1946) a HP keynesiánství

- vyšel z neoklasické *Cambridgeské školy*, z Marshalla X návrat k makroeko, ke kauzalitám (příčinným vztahům);
- díla: „***Ekonomické důsledky míru***“ 1919;
záchrana ekonomiky před krizí = záchrana (demokratického) kapitalismu
- „*Konec laissez faire*“ 1926 „*Pojednání o peněžích*“ 1930;
- velká deprese 30. let: strukturální krize, popřel Sayův zákon trhů, odvrhl liberalismus, vyrovnanost SR, odmítl zlatý standard a kvantitativní peněžní teorii, důraz na fiskální politiku a přímé daně
- vznik „*keynesovství*“ jako nového paradigmatu + vznik teoretic. vědy HP → ospravedlnil (požadoval) aktivní úlohu státu v ekonomice v době krize
- ***kniha „Obecná teorie zaměstnanosti, úroku a peněz“*** 1936

Keynesiánství

- Chtěný stav plné (dobrovolné) zaměstnanosti → vytváří ji agregátní koupěschopná poptávka
- Ale: Keynesův *zákon klesajícího sklonu ke spotřebě s rostoucím příjmem*
základ rovnováhy by měl být $S = I$ (úspory = investice), pokud ne, dochází k nestabilitě až cyklickým krizím. Ale úspory nevedou přímo k investicím, investice jsou určovány optimismem a očekáváním a objem investic určuje pohyb produktu (Y)
- $Y = C + S$... velikost Y určuje: mezní sklon ke spotřebě (C) a mezní sklon k úsporám (S)
- spoření je neřest(!) - nutné impulsy, aby lidé více utráceli

Orientace na krátké období 1 fáze cyklu – „*dlouhodobě jsme všichni mrtví*“

na HP má zásadní vliv po 2. sv. v. do 70. let 20. st.

Keynesiánství – doporučení nástrojů HP

Fiskální politika:

- stimuly poptávky (HP, výdaje státu, státní zakázky a zaměstnanci, „hladové zdi“) indikativní plánování,
- Keynes-Kahnův investiční multiplikátor (nejv. efekt stavebnictví),
- státní rozpočet: v krizi deficitní, přebytkový v konjunkturu
- Vestavěné stabilizátory, státní podpory, progresivní přímé zdanění

Monetární politika:

- odmítá kvantitativní peněžní teorii, peníze mají fci likvidity – pomocí „levných“ a „drahých“ peněz ovlivňování investičního optimismu,
- (na exekutivě závislá) centrální banka má podporovat peněž. a úvěr. expanzi, odmítnutí zlata v měn. vztazích
- 1944 konference v Bretton-Wood (odmítnutí zlata, návrh multiclearingu)

PŮVODNÍ INSTITUCIONALISMUS a New Deal

- od 90. let 19. st., USA - do cca 40. let 20. st., po 2. svv ještě J. K. **Galbraith***
 - pojem „*INSTITUTE*“ a jejich analýza v čase,
 - zakladatel: THORSTEIN **VEBLEN** (1857–1929), vliv i na sociologii a psychol.
 - odmítá: homo economicus, ruku trhu, ahistoričnost - kritizuje neoklasiku a **odmítá kapitalistický systém**
 - Dílo: „*Teorie zahálčivé třídy*“ (1899), „*Teorie podnikání*“ (1904) výroba pro užití a zisk (střet „*industrie*“ a „*businessu*“),
 - **hybná síla (přímý) podnikatel, inženýr, vynálezce ... „dobrá instituce industry“** (ve 30. letech na to navazují „*manažerské teorie*“); **naopak** bankéři, rentiéři atd. jsou parazité („*špatná instituce business*“), demonstrace statutu střední třídy
- *) místo trhů stačí velké instituce (korporace, odbory, stát. byrokracie)

PŮVODNÍ INSTITUCIONALISMUS a New Deal

- **úloha státu: řešení zájmových konfliktů** mezi industry a business ve prospěch industry, (vliv i wisconsinská škola)
- **inst. reformy – potlačení rozhodování vlastníků - nakonec by vedly ke změně systému**
- **New Deal:** soubor opatření a ekonomických a sociálních reforem zavedených v průběhu let 1933–1937 během vlády prezidenta Franklina D. Roosevelta v USA
 - **Bankovní zákon** (vznik velkých bank. skupin), státní záruky – objev „státního“ morálního hazardu – stát ručí za soukromé banky, zrušení (dočasné) zlatého standardu,
 - **AAA – zemědělský zákon** (subvence i za nic nedělání, státní výkupy produkce) zrušen rozhodnutím Nejvyššího soudu USA v 1936
 - **NIRA** National Industrial Recovery Act (zrušen v roce 1935) – přímé zásahy do soukr. vlastnictví a rozhodování podnikatelů
 - **nová úloha odborů, Wagner Act, kolektivní vyjednávání**

NĚMECKÝ ORDOLIBERALISMUS

- *ekonomická škola na univerzitě ve Freiburgu*, konec 30. let, resp. polovina 40. let 20. st., přímá aplikace 2/2 40. let do 60. let 20. st., spojení s CDU/CSU - ideové základy ek. integrace (hosp. soutěž, nezávislost CB)
- Odmítnutí německého národního socialismu (nacismu) a dirigismu (zrušení trhu)
- fungování svobodných trhů ohrožují „nové feudality“ →
→ demonopolizace
- pro udržení liberalismu(= svobody) je důležitý *řád* → ten vytváří a garantuje demokratický *stát* → ***pomocí zákonů (právní stát)***
- odmítali liberalismus založený na základě spontánní evoluce

ORDOLIBERALISMUS – principy pro HP

Vytvoření a udržení **ŘÁDU**: nastavení právně-institucionálního uspořádání (stát je odpovědný za vytvoření a udržování řádu, ale již ad hoc do ekonomiky nezasahuje)

- *princip konkurence*: ex-ante **úřad na ochranu hospodářské soutěže a zákon**
- *stabilní měnový systém*: relativně **nezávislá centrální banka se stabilizační-protiinflačně zaměřenou politikou**
- *sociální řád*: **průběžné penzijní pojištění, sociální síť** na základě zásluhovosti a (!) solidarity ... princip osobnosti (iniciativa a zodpovědnost) subsidiárně doplněný společenskou solidaritou

„stát blahobytu“, „sociálně-tržní hospodářství“ :

teoretik **Walter Eucken**

a politik CDU, ministr a spol. kancléř **Ludwig Erhard** (1897-1977), tvůrce německého hospodářského zázraku (1948 měn. reforma, odstranění vázaného hospodářství), poslední politik +/- Helmut Kohl (cca 80. a 90. léta)

CHICAGSKÁ ŠKOLA

- ideoví „zakladatelé“ chicagské školy *30. léta 20. století USA, rozvoj do současnosti*
- kritika New Dealu, po 2. sv. v. kritika keynesiánské HP
- **idea „laissez faire“ a nezasahování státu,**
v teorii odmítli „všemohoucnost“ matematických fcí v ekonomii

Zakladatel: Frank Knihgt (1895-1972) stoupenec rakouské školy a Mengera,

rehabitoval podnikatelský zisk je to výsledek nejistoty v podnikání (pojem riziko a nejistota)

CHICAGSKÁ ŠKOLA – a „její“ konzervativní školy

- metodologický pozitivismus (statistika, empirické potvrzování hypotéz), úloha informací a teorie tržních cen, kvantitativní ek. analýza
- liberalismus (Mont Pelerin Society), **odmítání státních zásahů**
- rozšíření výzkumu za tradiční hranice ekonomie (**G. Becker**: ekonomie jako **imperiální věda**)
- odmítnutí teorie bludných kruhů chudoby a jiný pohled na ek. rozvoj. zemí, úloha lid. kapitálu (T. Schultz)
- oblast teorie peněz a centr. bankovníctví, rehabilitace kvantitativní peněžní teorie, víra ve volné tržní síly, kritika keynesovství (**M. Friedman**)

MONETARISMUS

MILTON FRIEDMAN (1912 – 2006) **Přínos pro monetární politiku – úlohu CB**

- vyšel z **Chicagské školy**, teprve později název podle „*Studie o kvantitativní teorii peněz*“ (1956) + 1967 přednáška „*Úloha monetární politiky*“
- kvantitativní peněžní teorie → analýza poptávky po penězích (**proč nemá ad hoc zasahovat „stát“**):

Stabilní charakter poptávky po penězích: - lidé přizpůsobují svou spotřebu dlouhodobě očekávanému důchodu (tzv. *permanentní důchod*)

a) poptávka po penězích je stabilní, protože jsou stabilní spotřební výdaje domácností

b) poptávka po penězích je stabilní, protože jsou stabilní faktory ovlivňující poptávku: reálná hodnota bohatství-peníze, obligace, akcie, fyzický a lidský kapitál

MONETARISMUS

nabídka peněz je exogenní veličina závislá na centrální bance \Rightarrow CB musí být nezávislá na exekutivě („státu“)

- **tržní ekonomika je stabilní systém, změny v nabídce peněz = šoky pro ekonomiku \Rightarrow „*zlaté monetární pravidlo*“ (měn. růst kolem 3 %)**
- **Inflace = peněžní jev**
- ***kritika Phillipsovy křivky*** (v krátkém období je peněžní iluze a nominální mzdy se jeví jako reálné mzdy, po čase iluze vyprchá a nezaměstnanost se vrací na svou přirozenou úroveň a cenová hladina se zvýšila, protože existují adaptivní inflační očekávání (lidé se zvýšenou cenovou hladinou budou počítat a ta již zůstane vysoká)

MONETARISMUS – doporučení pro HP

- ***odmítnutí politiky levných peněz a úvěrové keynes. expanze*** (cíle se stejně nedosáhnou a zvýší to cenovou hladinu)
 - ***odmítnutí rozpočtové politiky*** → efekt vytěsňování soukromého sektoru vládním, ztráta iniciativy a investice
 - místo podpor navrhuje **system negativní daně**
 - ***přirozená úroveň nezaměstnanosti*** = při níž nedochází k výkyvům inflace ⇒ trh práce se sám „čistí“ pohybem reálné mzdy
 - ***odpůrce společného Eura, MMF a ostatních finanč. a bankovních institucí***
- ⇒ **MMF podporuje morální hazard**
(je proti fixním měn. kurzům, navrhuje plovoucí kurzy)

ŠKOLA RACIONÁLNÍCH OČEKÁVÁNÍ

v 60. letech John F. Muth formuloval hypotézu racionálních očekávání, v USA - 70. léta navázání (+ monetarismus a vliv **Chicagské školy**):

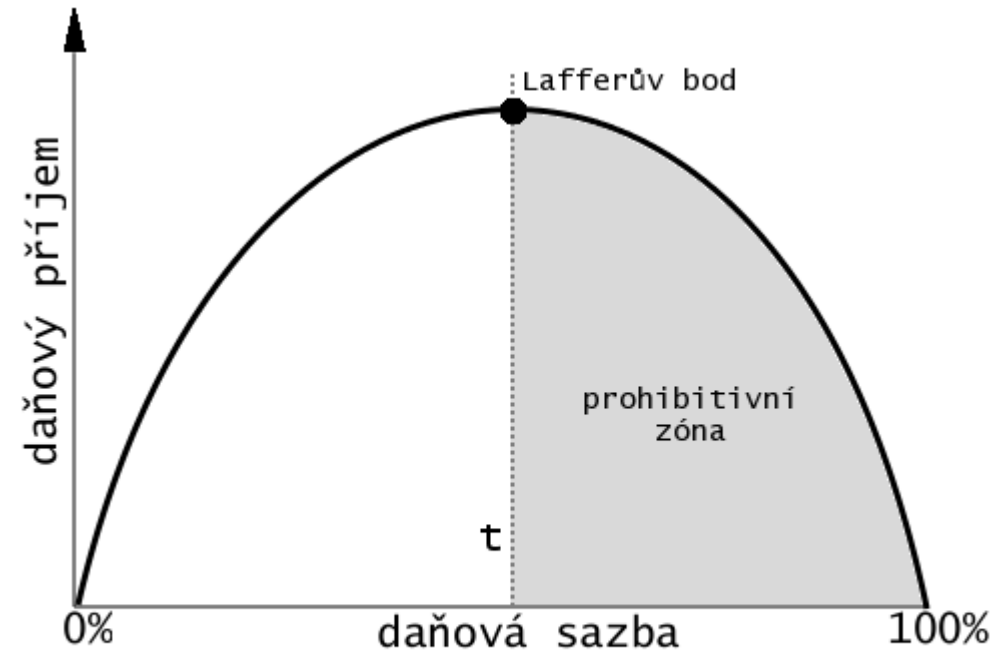
- odmítání státních zásahů a hospodář. politiky
- předpoklad fungujícího tržního mechanismu \Rightarrow **teze o racionálních - ex ante-očekáváních**, např. chování na trhu práce, **očekávaná inflace**
- Odmítnutí Philipsovy křivky („jevová“ a „pravdivá“)
- **teorie časové nekonzistence** \rightarrow na chování politiků, centrální bankéřů, teorie hosp. cyklu - nabídková str. - technolog. pokrok (navazují na J. Schumpetera)
- **DOPORUČENÍ: zavedení jednoduchých, průhledných a dlouhodobě platných pravidel pro chod NH**

ŠKOLA STRANY NABÍDKY

- Od 2/2 70. let 20. století, USA, konzervativní škola, vyšla z **Chicagské školy**
- nabídka primárně nereaguje na změny poptávky, ale na nabídkové podněty - motivace k práci, úsporám a investování → **nízké daňové sazby** - doporučení pro HP

„reaganomika“

- Hl. představitel: **Artur B. Laffer** (1941-)
- „Lafferova křivka“ (optimální zóna zdanění) – viz fiskální politika

Lafferova křivka

ŠKOLA VEŘEJNÉ VOLBY (Public Choice)

EKONOMICKÁ ANALÝZA POLITIKY (překračování ekonomické metodologie *chicagské školy* do ostatních oborů)

- volič = spotřebitel (analýza motivací a zájmů politiků, voličů a státních úředníků): teorie byrokracie, teorie zájmových skupin, teorie dobývání renty (rent-seeking)
- **DOPORUČENÍ pro HP:** co nejnížší vliv státu včetně odbourání monopolu stát. úřadů - privatizace všech činností, které mohou dělat soukromé subjekty (pošta, zápisy do rejstříků ...)
- **Hl. představitel James M. Buchanan**

MARXISMUS – *ucelený filozofický, ekonomický a politický systém*

- ZAKLADATEL **KAREL MARX** (1818-1883) A **FRIEDRICH ENGELS**
 - Ek. dílo: „*Odcizení práce*“ „*Kapitál*“ 1867, „*Teorie o nadhodnotě*“
 - Teorie etap ve vývoji civilizací + historický materialismus + Hegelovskou dialektiku + pracovní teorii hodnoty → dopracovali do *teorie nadhodnoty a teorie vykořisťování* (novou hodnotu tvoří jen pracující konkrétní hmotnou prací, ale nedostávají *plný výtěžek své práce*)
→ (politicky *teorie revolučního zániku kapitalismu* pomocí třídního boje a revoluce, **zrušení kapitalistického** státu, trhu, peněz, práva, policie)
 - **Vlastnictví** → **státní**, stát = dělnický stát, internacionální důraz, základ: privilegia dělnické třídy vedené uvědomělým předvojem (KS)
- Konečný cíl:** každému (pracujícímu) podle jeho potřeb → → komunismus

„Ekonomiky“ založené na marxismu

- Zásadní (revoluční) **změna vlastnických vztahů** (tzv. znárodnění) – zákaz soukromého vlastnictví a podnikání, pouze osobní; VF pouze ve vlastnictví „*státu dělníků, rolníků a pracující inteligence*“ – všelidové (státní) vlastnictví
- Zrušení „buržoazního“ práva a státního aparátu (policie, armáda, soudy) → nastolení lidové demokracie → socialismus (v ČSR v r. 1960)
- Odstranění vykořisťování – „právo na práci a současně povinnost pracovat“, dělník dostane „plný výtěžek své práce“
- Odstranění tržních vztahů → trhů, zboží, peněz, nabídky a poptávky ...
- Místo neviditelné ruky trhu ex-post je **státní plán ex-ante ve formě zákona** → **řízení ekonomiky a určování potřeb**: ideově – KS, formálně – Státní plánovací úřad, 5leté plány, základ těžký průmysl (industrializace), není bankovní sektor („monobanka“), nedostatková ekonomika, šedá aktivita
- Uzavřenost ekonomiky v RVHP (internacionalismus)

Transformace ekonomik ze „socialistických“ na tržní (tržně-smíšené)

- Změna vlastnictví (Ústava) a zrušení vládnoucí úlohy KSČ, politické změny (pluralita: politické strany, svobodné volby, média)
 - Pluralita vlastnictví + změna vlastnických vztahů → privatizace (malá a velká), restituce, transformace družstev
 - Zrušení: centrálního plánování, tvorby cen (dotací) a státního monopolu POZ pro zahraniční obchod → liberalizace ekonomiky, povolení soukromého podnikání (04/1990), 1. 1. 1992: živnostenské oprávnění, vznik s.r.o. (obch. zák.)
 - Vznik bankovního sektoru (CB a komerční banky), ale zatím ve státním vlastnictví
 - Zreálnění kurzu Kč a deregulace cen → růst inflace (regulace mezd, sociální příspěvky), růst nezaměstnanosti – vznik ÚP;
 - Postupná směnitelnost Kčs (plná vnější směnitelnost Kč r. 1995)
 - Nový daňový systém (1993)
- → → → nutná změna zákonů

Změna vlastnických vztahů

- **Privatizace** („malá“ a „velká“)
cíl předání státních podniků do soukromého vlastnictví, různé metody
+ cíl: „co bylo ukradeno, musí být vráceno“
- **Restituce** (pro fyzické osoby, hranice 25. 2. 1948, čs. stát. občanství)
výjimky pro náboženské kongregace
- **Transformace družstev** (JZD na družstva podle obch. zák.)

Změna vlastnických vztahů - privatizace

- Problém: nedostatek kapitálu, volba cest („federální ekonomové“ x „republiková“ cesta x opozice), neexistence kapitál. trhu, neexistence stát. dozoru
- privatizace – „malá“: cíl vznik podnikání, služby (leden 1991 – 1993), vydražení (většinou) právo nájmu malých provozoven služeb (2 roky, poté 5 let), povinný odkup zásob a vybavení, forma aukcí – platby „cash“ hned (zvl. účet Ministerstvo, FNM)
- privatizace – „velká“: cíl předání státních podniků do soukromého vlastnictví, různé metody:
 1. prodej státních podniků předem (vládou) určenému zájemci (Autoškoda)
 2. převod st. podniků na státní a.s. a poté:
 - Přímý prodej (veřejná soutěž - priv. projekt a přímo určená cena, nebo projekt a postup do dalšího kola, cena poté přes obálkovou aukci)
 - Kupónová privatizace („aukční“ soutěž o akcie) I. 1992, II. 1993-94
 - Převod akcií obcím, veřejně prospěšným organizacím ...